

According to the results of the study of the Ukrainian Naddniprovska press in the early XX century, it can be noted that the Polish-Ukrainian antagonism was caused by the dominant position of the Poles and their attempt to establish the Polish control over all spheres of life in the eastern part of Galicia populated mainly by Ukrainians. Accordingly, the Ukrainians, not always actively and successfully, opposed the Polish politics using various means of struggle for their rights.

Keywords: Polish-Ukrainian confrontation, Ukrainian Naddniprovska periodical press, international disputes, Galicia.

* * *

УДК 94(477)«XX»

Литвин Н. М.,
кандидат історичних наук, доцент кафедри
філософських і соціальних наук, Київський
національний торговельно-економічний університет
(Україна, Київ), bauschlomba@gmail.com

ТОРГІВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНА ОСВІТА ТА ЇЇ МІСЦЕ В СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНОЇ ТА ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ В 1920–1930-Х РОКАХ

Розкрито завдання та цілі, які ставилися перед торговельно-економічною освітою з боку партії та роль комерційних училищ, інститутів в розвитку торговельно-економічної освіти в 1920–1930-х роках.

Ключові слова: торгівля, торговельно-економічна освіта, кооперація, комерційні училища.

Перехід до ринкових відносин, розвиток різних форм господарювання, щорічне зростання кількості фермерських та індивідуальних господарств вимагають створення цілісної системи торговельно-економічної освіти, яка б відповідала національним інтересам і світовим тенденціям розвитку, забезпечувала підготовку кваліфікованих, конкурентоспроможних фахівців, здатних втілювати їх ужиття. Історія торговельно-економічної освіти свідчить про те, що у певні періоди розвитку нашої держави питання її реформування поставало особливо гостро і потребувало нового вирішення та більш глибокого обґрунтування. Ці періоди, насамперед, характеризуються кризовими явищами в освіті, які, в свою чергу, обумовлювались невідповідністю між існуючим змістом і новими досягненнями національного досвіду або новими завданнями, які виникають перед українським суспільством на певному етапі його історичного розвитку. Початок радянського періоду (1919–1920 рр. – початок 1930-х рр.) виявився одним із ключових в історії освіти, оскільки це був час активних педагогічних ініціатив діячів торговельної школи, дії яких спричинювались та супроводжувались активним розвитком суспільно-політичних, соціально-економічних, національних та культурно-освітніх процесів, що відбувались на українських землях.

Історія становлення і розвитку торговельної освіти та вплив кооперативного руху на цей процес в Україні впродовж 1920–1930-х рр. XX ст. означений доробком кількох генерацій визначних науковців, громадських та культурно-освітніх діячів. Різні аспекти досліджуваної проблеми вивчали: О. Пиріг, А. Мазаракі, Л. Лаврик-Слісенко та інші. Аналіз робіт вітчизняних науковців дає підстави констатувати, що ці пошуки носили фрагментарний, несистематичний характер, і дана проблема потребує подальшого дослідження і наукової розробки.

Для написання статті були опрацьовані деякі фонди Інституту рукопису, а саме: Ф.10, справа 3845–

3926 (Розпорядження президії ВУАН та листування комісії соціально-економічної комісії з видавництвом, президією 2 відділу ВУАН та іншими установами з питань наукової роботи, підготовки та підбору кадрів 2 січня 1931 – 7 січня 1932 рр.); Фонд10, справа 14629 (Стенограма доповідей на економічному диспуті ВУАН 1932 рр.); Ф. 159, справа 23 (К. Г. Воблій Письмо предложение о сокращении числа обязательных занятий для студентов экономического отделения); Ф. XXXVIII, 114 (К. Г. Воблій Программа лекций по теории кооперации 1920 г.); Ф. XXIX, 281 (Завдання марксистів в галузі викладання економічних наук. 15 червня 1928 рік).

Метою статті є спроба систематизувати існуючі данні про існування та діяльність комерційних училищ, інститутів, програм комерційних шкіл в 1920–1930-х роках.

У період НЕПу формування різних сфер Української радянської соціалістичної республіки (УРСР) відбувалось дуже повільно, оскільки нова влада категорично відмовилась від дореволюційних надбань. Зокрема, відбулось масове звернення до тогочасної зарубіжної школи, реформаторської та експериментальної педагогіки, і саме в них шукались рішення невідкладних практичних проблем. Відтак, однією з провідних педагогічних тем була трудова школа, історія її розвитку у контексті економічного розвитку суспільства. Це, насамперед, обумовлено переходом від воєнно-комуністичних методів організації виробництва до економічно обґрунтованих методів управління економікою. З переходом до НЕПу радянська влада змушена була визначити пріоритети в культурному та духовному розвитку, оскільки значна частина дорослого населення України не вмала читати й писати, неписьменними були понад 40% дітей шкільного віку, а успішний економічний розвиток був неможливий без ліквідації неписьменності, яка стала основною перешкодою розвитку кооперативного руху. У 1921 р. Раднаркомом УСРР було ухвалено декрет про ліквідацію неписьменності населення віком від 8 до 50 років та створено надзвичайну комісію для боротьби з нею.

Бурхливе зростання самоврядних селянських організацій у період НЕПу поставило перед кооперативним рухом, крім суто організаційних та господарських завдань, розв'язання цілого ряду соціально-культурних проблем, оскільки неорганізоване та малоосвічене сільське населення повинно було не лише орієнтуватися в досить складних правилах кооперативної співпраці, а й брати на себе організаційно-управлінські та культурно-просвітницькі завдання. Сільськогосподарська кооперация, що у 1921–1929 рр. поруч із сільськими радами стала головною селянською організацією, не лише об'єднала громадські інтереси всіх верств сільського населення, а й сприяла формуванню його громадянської свідомості, соціальної мобільності та піднесенню культурно-освітнього рівня. Пошуки шляхів забезпечення підготовки «кооперативної інтелігенції» та поширення кооперативних знань серед широких селянських мас поступово перетворились у кооперативну культурно-просвітницьку діяльність, що сформувала спеціальну галузь торговельно-економічної освіти, поява якої стала узагальненим показником відродження українського села.

Керівні органи держави та правлячої партії спрямовували і контролювали не тільки процес організації вільної торгівлі, а й підготовку фахівців у цій сфері. Як зазначає О. А. Пиріг: аналіз документів ЦК РКП(б) та ЦК КП(б)У, доповіді, виступи з питань торгівлі керівників партійних та державних органів свідчать, що основними положеннями державної торговельної політики на той час були: створення оптимального апарату управління торгівлею; пріоритетний розвиток кооперативної торгівлі; організація державної торгівлі (вирішення проблеми кадрів, товаропостачання, комерційна діяльність, створення матеріальної бази, боротьба із зловживаннями); обмеження і витіснення з ринку приватного торговця; переконання значної частини комуністів – робітників і селян – у необхідності торгівлі та освіти [1, с. 110–111].

Радянська влада в умовах кадрової кризи змушена була направляти на роботу за кордон так званих «старих» фахівців, тобто людей, що мали спеціальну торговельну освіту, великий досвід практичної роботи. Проте радянську владу турбував їх менталітет. 1 березня 1922 р. на ім'я секретаря ЦК КП(б)У надійшов лист Маневича з пропозицією ввести комісарів з числа робітників–господарників до складу закордонних представництв зовнішторгу для контролю за діяльністю старих фахівців, для активізації імпортно–експортних операцій. Торговельну некомпетентність виявляли й губернські партійні органи. Ось чому заклик вчитися торгувати у 1920–ті роки став актуальним. Як зазначив О. А. Пиріг: «вчитися державного регулювання комерційних відносин», «навчатися розуміти комерційні стосунки і торгівлю» – таке завдання поставив Ленін перед комуністами. Він різко критикував тих працівників, які не розуміли важливості нового підходу до питань економічного будівництва, які не сприймали ринок і торгівлю, не хотіли розуміти її вагу для господарського життя. Гасло «вчитися торгувати» закликала до вивчення тонкощів товарного обігу, до організації державної та кооперативної торгівлі. Держава повинна була навчитися торгувати так, щоб промисловість задовольняла селянство, щоб селянство торгівлею задовольняло свої потреби [1, с. 112].

У боротьбі за ринок успіх залежав від вміння організувати комерційну роботу, гнучкий торговельний апарат різних рівнів. З апарату ЦК КП(б)У, з господарських і торговельних органів в цей час було звільнено 780 осіб, що не розумілися на торгівлі. З центру в Україну для зміцнення кадрів торгівлі було направлено 1106 осіб, що розуміли суть нової економічної політики, знали специфіку комерційної роботи. ЦК РКП(б) і губкоми партії з квітня 1923 р. по квітень 1924 р. направили в кооперативні центри, апарати центральних торговельних органів, що знаходилися у віданні Комвнуторгу ще 112 підготовлених комерційних працівників [1, с. 113]. Водночас велась підготовка фахівців торгівлі.

На базі дореволюційних комерційних училищ у 1920 р. з'явилися соціально–економічні школи. У 1921 р. кадри вищої кваліфікації готували 3 інститути народного господарства – у Києві, Харкові та Одесі. Харківський інститут мав у своєму складі торговельний факультет, Київський – господарчо–технічний факультет з товарознавчим і промислово–комерційним

відділеннями. Одеський – готував фахівців зовнішньої торгівлі. Кадри середньої ланки готували Харківський фінансово–економічний технікум, Київський технікум зовнішніх зносин, Конопотський адміністративно–промисловий та інші технікуми. Крім 10 технікумів, функціонували 41 торговельно–промислова школа та понад 20 курсів підвищення кваліфікації [2, с. 19].

Студенти інститутів вивчали такі дисципліни: економіку торгівлі, торговельне право, товарознавство, ринкознавство, торговельну статистику, міжнародну організацію кредитів і розрахунків, технічну організацію внутрішньої та зовнішньої торгівлі, банківську справу, історію торговельної справи. Перелік дисциплін свідчить, що інститути намагались забезпечити підготовку кадрів широкого профілю, які б володіли ґрунтовними знаннями для організації комерційної справи. Оскільки в 1920–х роках особлива увага приділялась кооперативній торгівлі як інструменту боротьби проти приватного торговця на внутрішньому ринку, то при інститутах народного господарства було відкрито кооперативні факультети. 1 січня 1920 р. було відкрито Український кооперативний інститут ім. професора М. Туган–Барановського. Через рік кооперативний інститут увійшов до складу Інституту народного господарства як окремий кооперативно–продовольчий факультет. 14 липня 1922 р. він був виділений в окремий Київський кооперативний технікум. Досить часті зміни статусу кооперативного інституту свідчать про пошук оптимальної організації системи вищої кооперативної освіти. І все ж такі, кваліфіковані фахівці торгівлі було не достатньо. Організаційні структури держторгівлі створювались навпомацки. В ході апробування структур часом спливали необґрунтовані ідеї щодо їх поліпшення, але й вони не завжди витримували перевірку часом.

Зважаючи на строкатість торговельних структур і форм періоду нової економічної політики, було визнано за доцільне створити єдиний орган з функціями регулювання внутрішньої торгівлі. Таким органом стала Комісія у справах торгівлі, створена при Українській економічній нараді 6 жовтня 1922 р. у відповідності до постанови Раднаркому України від 3 жовтня 1922 р. До її складу увійшли представники Держплану, Наркомфіну, Української Ради народного господарства, Вукоопспілки, Наркомзовнішторгу. Комвнуторг займався розробкою торговельних декретів і постанов, контролював діяльність торговельних організацій, вирішував питання регулювання цін, займався розробкою правил ведення торговельної документації, видавав дозвіл на дії, що сприяли розбудові внутрішньої торгівлі [1, с. 112].

Водночас активізувалась і освітня робота над проблемами кооперації в цілому і в торговельній справі, зокрема, роботи С. Прокоповича «Кооперативное движение в России, его теория и практика», М. Туган–Барановського «Соціальні основи кооперації», І. Зассена «Развитие теории кооперации в эпоху капитализма» та інші, стали основою статті В. Леніна «Про кооперацію», що вийшла у 1923 р. Основні думки цієї статті свідчать про еволюцію поглядів Леніна щодо споживчої кооперації. Якщо у статті «Чергові завдання радянської влади» у 1918 р. він писав: «Кооператив є крамничка», то у 1923 р. він твердить, що «кооперація в наших умовах часто цілком збігається з соціалізмом»

[Цит. вз. 1, с. 120]. Ленін вважав кооперацію головним шляхом до соціалізму і це позначилось на державній політиці та освіті зокрема.

Культурно-просвітницька діяльність представників кооперативного руху у період НЕПу вилілась не лише в пропаганді кооперативних і агрокультурних знань, видавничу діяльність і поширення фахової літератури, допомогу закладам освіти і культури в сільській місцевості, а й широко поставлену справу підготовки фахівців для роботи в кооперативних установах. Над науковою розробкою проблеми кооперації в 1920–ті роки плідно працював О. Чайнов. Його робота «Основные идеи и формы организации крестьянской кооперации», «Краткий курс кооперации», мали практичне значення. О. Чайнов не тільки визначив місце кооперації у ринковому господарстві, але й дав рекомендації щодо створення і діяльності кооперативів, в тому числі й у галузі торгівлі. Зокрема, він наголошував на потребі вивчати закони і кон'юнктуру ринку.

Протягом 1921–1929-х рр. у досить чисельних кооперативних школах та курсах представники широких верств населення здобували професійні знання, уміння та навички, що давали їм право займати посади рахівників, інструкторів, а інколи й керівників підрозділів кооперативних установ. Таким чином, представники сільського населення набували нового соціального статусу, принципово відмінного від попереднього, що наближав їх до інтелігентів – представників національної еліти. Ілюстрацією функціонування таких навчальних закладів можуть бути тримісячні сільськогосподарські кооперативні курси в с. Чернокам'янці Харківської губернії, на яких крім професійно-орієнтованих навчальних дисциплін (рахівництва, молочного господарства, скотарства, історії і теорії кооперації тощо), викладалися й загальноосвітні та природничо-наукові дисципліни (фізика, математика, граматики, економічна географія). Отже, на курсах здійснювалась не лише вузько-професійна підготовка слухачів, а й піднімався їх загальний освітній та культурний рівень. Роботу кооперативних курсів в с. Чернокам'янці забезпечували викладачі Харківського сільськогосподарського інституту та найкращі інструктори місцевих кооперативних союзів [3, с. 197].

У першій радянській період діяли й середні сільськогосподарські навчальні заклади, до яких, зокрема, належала середня загальнокооперативна школа імені 50-річчя української кооперації в м. Києві з трирічним терміном навчання, яку заснував Київський союз установ дрібного кредиту («Союзбанк»), кооперативна школа імені В. Домницького Дніпровського союзу споживчих товариств («Дніпросоюз») із однорічним терміном навчання. До середніх кооперативних навчальних закладів належали й Харківська середня кооперативна школа ім. А. Н. Голованського, заснована Союзом споживчих товариств Півдня Росії, Харківським союзом установ дрібного кредиту та іншими кооперативними установами. У досліджуваний період продовжував роботу Український кооперативний інститут ім. М. І. Туган-Барановського, відкритий ще в січні 1920 р. У 1921–1929 рр. важливого значення у розвитку торговельно-економічної освіти та

науки набула селекційна робота кооперативних установ, серед яких найбільше уваги надавав Центральний український сільськогосподарський кооперативний союз («Централ»). Йому належала Центральна українська селекційна станція у м. Лубни, яка навіть у складних умовах впровадження НЕПу активно займалась науково-дослідницькою діяльністю.

Впровадження НЕПу і розвиток кооперативного руху відкрили нові можливості для становлення торговельно-економічної освіти та науки. З 1928 до 1932 р. в Україні було організовано понад 30 науково-дослідних установ, більшість із яких – сільськогосподарські інститути. Кооперативні організації планували створення цілої системи кооперативної освіти, як шкільної, так і позашкільної. Крім того, що окремі товариства створювали власні курси, школи та інститути, основи кооперативного виховання запроваджувались в системі шкільної освіти шляхом вивчення основ кооперації та організації шкільних кооперативів, де молодь мала можливість ознайомитися з головними поняттями про народне господарство та соціально-економічні відносини. Кооперативне навчання в школі також здійснювалось за допомогою таких форм роботи, як організація шкільних крамниць та ощадних кас, де учні вчилися торгівій справі, обліку і розрахункам, оцінюванню вартості виробів.

Основними думками марксистів у галузі викладання економічних наук в університетах на 1928 рік були такі: «1. Можна висловити категоричну думку про занепад творчої теоретичної думки в галузі економічної науки. Велика кількість течій свідчить лише про наявність великого ідейного розброду, але не про поживлення теоретичної думки. 2. Буржуазна економічна наука, що ігнорує Маркса, а ще більше його геніального учня Леніна, не може зрозуміти імперіалізму, як історичної стадії в розвитку капіталізму. 3. Більш всього буржуазна економія віддає уваги теорії грошей й кредитів. Тому всі ці теорії не відкривають ширших горизонтів і не мають змоги пояснити складних явищ в господарстві. Марксова теорія грошей і кредиту є найбільш глибокою і життєвішою, але буржуазна наука обходить цю теорію мовчанкою. 4. Економісти на терені Радянського союзу є послідовниками західних вчителів. Всі вони «австрійці», «англо-американці», дивляться на марксистів з гори, презирливо розглядають марксизм, як застарілу, не наукову доктрину і намагаються створити серед молоді авторитет «австро-американських богів». Але це не все. Вони доволі вдало проводять у всякій формі свої ідеї в різних державних проектах щодо побудови народного господарства. 5. Змушенні віддати у Вишах, вони зберігають монопольне становище по викладанню економічних дисциплін, економії промисловості, торгівлі і фінансових науках, де не має й крихти сучасної радянської дійсності, або вони відбиваються ними перекурено. 6. Перед нами повстає невідкладне завдання – розпочати теоретичний наступ на буржуазно-економічну думку, вибивати її неухильно із позицій, що вона їх займає, нещадно відкриваючи її не наукову й контрреволюційну суть, але не знижуючи при цьому рівня принципової теоретичної критики. 7. Економічні дисципліни повинні мати на меті теоретичне усвідомлення радянського господарства, лише тоді вони матимуть безперечну вартість,

звідси завдання марксизму даного часу є оволодіти цими позиціями, але ж для цього потрібна достатня кількість кваліфікованих марксистів, щоб оволоділи всіма галузями прикладної економіки. Нашим гаслом мусить стати «революційний послідовний марксизм у прикладній економіці» [4, арк. 1–3].

Таким чином, необхідність підготовки відповідних спеціалістів зумовили становлення та розвиток різнорівневих кооперативних навчальних закладів: шкіл, класів, курсів, училищ. Це, у свою чергу, сприяло становленню перших вищих навчальних закладів та підвищенню фахового рівня підготовки викладачів торговельно–економічних дисциплін, що позитивно позначилося на якості діяльності фахівців агропромислового комплексу України. Ефективними формами просвітницької діяльності представників кооперативного руху, що сприяли ліквідації кооперативної неграмотності, стали: організація виставок, конкурсів, лекцій; робота кооперативних гуртків; підготовка та перепідготовка фахівців–кооператорів тощо.

На початку 1930–х років Україна перетворилась на будівельний майданчик, де в рекордно короткі строки зводились індустрії. Доба індустріального будівництва позначена зростанням чисельності міського населення. Відтак проблема постачання населення робітників, набуває значної ваги. Не випадково, що її було обговорено на жовтневому пленумі ЦК ВКП(б) 1931 р. Перед Наркоматом та Центроспілкою висунуто завдання «широкого розгортання торгівлі», «оволодіння технікою торгової справи». Пленум підкреслив необхідність збільшити мережу вищих торговельних навчальних закладів, курсів підвищення кваліфікації працівників торгівлі [2, с. 22]. Вже наприкінці вересня 1932 р., пленум ЦК ВКП(б) повернувся до питання про стан торговельного обслуговування населення, відзначивши, що роздрібна мережа державної торгівлі Наркомпостача лише за 1932 р. зросла на 67%. Отже, частково завдання правлячої партії було виконано. Однак серйозні недоліки в роботі торгового апарату лишалися. Основна причина – низький рівень фахової підготовки керівників, так і працівників масових професій.

1930–ті роки характеризується уніфікацією вищої і середньої спеціальної освіти. Вищим навчальним закладом став інститут, а середнім спеціальним – технікум. У 1932 р. відмінено бригадно–лабораторне навчання, оскільки він не забезпечував міцних знань студентів, встановлено нові навчальні плани, в яких головна увага приділялась виробництву, акцент робився на необхідності лекцій. Вводились вступні іспити з профільюючих дисциплін, виробнича практика, екзаменаційні сесії, оцінки знань студентів. Випускники готували дипломні роботи. У вересні 1933 р. відновили роботу Харківський, Одеський, Київський, Дніпропетровський університети. Протягом 30–х років кількість вищих навчальних закладів збільшується за рахунок створення їх на базі найкращих технікумів. У 1938–39 навчальному році в Україні було вже 129 університети [5, с. 47].

Для того щоб зрозуміти, як розвивалася освіта в цілому і відповідно торговельно–економічна в 1930–х рр., слід звернути увагу на Інструкцію для наукових установ ВУАН (в тому числі соціально–економічного відділу, який відповідав за економічну освіту) в справі

їх прикріплення до підприємств. Мета прикріплення наукових установ до підприємства полягала в сприянні виконанню виробничих завдань через обопільний виробничо–культурний зв'язок. Реалізація цієї мети покладала на установу з одного боку, і на підприємство з другого, певні взаємні зобов'язання. Наукова установа повинна була застосовувати досягнення науки до потреб підприємства в тій мірі, в якій ці досягнення можуть служити безпосередньо самому виробництву, а також виробничій кваліфікації та культурному розвитку робітників підприємства. Підприємство повинно було забезпечити пролетарський провід та робітничий контроль над роботою наукової установи, активно допомагаючи їй скеровувати всю свою роботу на потреби соціалістичного будівництва. Відповідно до цих зобов'язань визначалися такі норми роботи з боку підприємства: виділення від підприємства робітничих бригад для ознайомлення з роботою наукової установи; обговорення на робітничих зборах звітів наукової установи разом з висновками робіт; участь представників підприємства в виробничих нарадах та наукових засіданнях наукової установи; включення до завдань бригад національно–культурного будівництва при культурних політичних радах завдань допомоги і сприянню роботі наукової установи; посилення роботи з боку підприємства науковій установі в технічному обладнанні; залучення співробітників наукової установи до участі в виробничих нарадах підприємства, обговорення звітів підприємства. З боку наукової установи передбачалося: виділення від наукової установи бригад для ознайомлення з роботою підприємства; організація наукових засідань на підприємстві; участь наукових співробітників в виробничих нарадах підприємства, в складанні профплану (організаційні, технічні, економічні, статистично–облікові питання); наукове дослідження підприємства (питання техніки, економіки, кадрів) з погляду перспектив його розширення, збільшення видатності праці та її раціоналізація, підвищення культурного рівня робітників; практична допомога підприємству від наукової установи в його виробництві через науковий розгляд розрахунків; допомога підприємству в організації та налагодженій політичній і загальної освіти робітництва через участь співробітників наукової установи в нарадах, читання лекцій, організація курсів, семінарів, гуртків; організаційна допомога в задоволенні наукових інтересів робітництва в різних галузях знань через залучення до роботи на підприємстві інших наукових закладів [6, арк. 39–40].

Необхідно зазначити, що ВУАН першою з поміж всіх академій союзу розгорнула цілу мережу комісій, кафедр, де спеціально вивчалися проблеми радянської і капіталістичної економіки. Ці розроблені програми направлялися на вивчення до вищих навчальних закладів. Так, соціально–економічний цикл входив до складу другого відділу ВУАН (голова акад. О. Г. Шліхтер, члени академіки, К. Г. Воблий, проф. С. Д. Сидоряк, Д. Є. Вованенко). Цей цикл склався з різних кафедр, в тому числі кафедра торгу й транспорту, її очолив академік К. Г. Воблий, кафедра фінансів – академік Л. М. Яснопольський. Кафедра політичної економії та комісія торгу й транспорту створена була в 1927 р., а комісія фінансів в 1926 р.

[7, арк. 2]. Згідно звіту науково-дослідної роботи другого соціально-економічного відділу ВУАН за 1930-ті роки зазначалося: «Другий відділ повинен був стати одним із центрів науково-дослідної роботи в галузі соціально-економічних наук в Україні, бути центром розроблення теоретичних програм на озброєння трудящих мас. Вся робота другого відділу ВУАН повинна бути скерована на допомогу компартії та успішне побудування соціалізму» [8, арк. 1]. За 1933 рік роботу другого відділу, як і всієї ВУАН можна розбити на два періоди: перший – до чистки академії (липень, 1933 р.), другий – після липня – серпня 1933 р. Всього до складу відділу входило 5 циклів, 23 кафедри, 28 партійних комісій, 6 інститутів, 4 парткабінети, 3 музеї.

В цей час здійснюються заходи щодо підвищення якості знань. У 1933 р. при вищих навчальних закладах відкриваються курси для комсомольців і комуністів, членів комнезамів, з метою підготовки їх до навчання у ВНЗ. Робітфаківці заселяли у гуртожитки, їм виплачувалися державні стипендії. Водночас було розгорнуто масові репресії проти найяскравіших інтелектуалів як старої, так і нової формації. Жертвами репресій стали церковні діячі, наукова та творча інтелігенція. В 1930-х роках було скасовано плату за навчання в усіх вузах і технікумах. Близько 90% студентів одержували державну стипендію. В 1935 році скасовано обмеження, пов'язані з соціальним походженням студентів. Вища освіта стала доступною для широких верств.

Висновки. На кінець 1930-х років у СРСР цілком оформилась адміністративно – командна система. Її проявом в галузі вищої освіти була постанова ВКП(б) та РНК СРСР «Про правила прийому до вищих навчальних закладів» від 11 липня 1940 р. Цей документ регламентував усі складові зарахування до ВНЗ аж до вступних іспитів. Так, абітурієнти, вступали на товарознавчий факультет, складали математику, фізику, хімію, російську мову та літературу. Вступники на економічний факультет – математику, географію, історію народів СРСР та російську мову і літературу [9, с. 433].

Таким чином, протягом 30-х років ХХ ст. у СРСР склалася досконала для свого часу система вищої освіти. Вона в основному забезпечувала потреби господарства у висококваліфікованих фахівцях. У 1939 р. на 1000 чоловік населення України вищу освіту мали 8 осіб, а середню – 112 чоловік. Її складовими в Україні були Харківський інститут радянської торгівлі та філіали Всесоюзного заочного інституту радянської торгівлі, які функціонували у Києві та Одесі.

Список використаних джерел

1. Пиріг О. А. Ринки і торгівля України (історичний аспект) / О. А. Пиріг. – К., 1996. – 199 с.
2. Мазаракі А. А., Пиріг О. А., Скірда Т. І. Історія Київського національного торговельно-економічного університету / А. А. Мазаракі, О. А. Пиріг, Т. І. Скірда та ін. – К.: Книга, 2006. – 256 с.
3. Лаврик-Слісенко Л. Культурно-просвітницька діяльність кооперативного руху / Л. Лаврик-Слісенко. – Кременчук, 2012. – 225 с.
4. Інститут рукопису. – Ф. XXIX. – Спр.281.
5. Бойко О. Історія України / О. Бойко. – К., 1999. – 352 с.
6. Інститут рукопису. – Ф. X. – Спр.3845–3926.
7. Там само. – Спр.14629.
8. Там само. – Спр.1859–1863.
9. Советская торговля. – 1940. – №18.

References

1. Pyrig O. A. Rynok i tovgivlja Ukrainy (istorychnyj aspekt) / O. A. Pyrig. – K., 1996. – 199 s.
2. Mazaraki A. A., Pyrig O. A., Skyrda T. I. Istorija Kyi'vs'kogo nacional'nogo tovgovel'no-ekonomichnogo universytetu / A. A. Mazaraki, O. A. Pyrig, T. I. Skyrda ta in. – K.: Knyga, 2006. – 256 s.
3. Lavryk-Slisenko L. Kul'turno-prosvitnyč'ka dijal'nist' kooperatyvnogo ruhu / L. Lavryk-Slisenko. – Kremenčuk, 2012. – 225 s.
4. Instytut rukopysu. – F. XXIX. – Spr.281.
5. Bojko O. Istorija Ukrainy / O. Bojko. – K., 1999. – 352 s.
6. Instytut rukopysu. – F. X. – Spr.3845–3926.
7. Tam samo. – Spr.14629.
8. Tam samo. – Spr.1859–1863.
9. Sovetskaja tovgovlja. – 1940. – №18.

Lytvyn N. N., Ph.D. in History, docent of Department of Philosophy and Social Sciences Kyiv National University of Trade and Economics (Ukraine, Kyiv), bauschlomba@gmail.com

Trade and economic education and its role in the professional higher education system of Ukraine in 1920–1930-ies

Opened goals and objectives that were set in front of the trade and economic education on the part of the party, the role of business schools, institutions in the development of trade and economic education in the 1920–1930-ies.

Keywords: trade, commercial and economic education, cooperation, commercial schools.

* * *

УДК 930.1

Мохнатюк І. О.,
кандидат історичних наук, доцент кафедри історії
України, Київський університет ім. Бориса Грінченка
(Україна, Київ), Mohnatyuk@ukr.net

ПОГЛЯДИ ІВАНА ФРАНКА НА РЕЛІГІЮ

Розглядаються погляди І. Франка на релігію і його власний світоглядний вибір по відношенню до неї. Розглядається своєрідність його релігійної світоглядної культури. В роботі аналізуються погляди І. Франка щодо релігії як до соціального інституту, так і релігійності як міри духовного буття українців.
Ключові слова: І. Франко, світогляд, релігійність, релігія, історичність.

Розгляду питання світогляду І. Я. Франка приділяло увагу не одне покоління дослідників. Однак, деякі складові частини цього питання не повністю дослідженні і не носять завершений характер, тобто, залишаються дискусійними і не мають свого остаточного висновку. До таких питань можна віднести питання історичності світогляду І. Франка. Характеризуючи творчість вченого можна з впевненістю сказати, що його світоглядна культура була досить багатогранною. В радянській історіографії світогляд І. Франка визначають з крайніх позицій, зображуючи мислителя як матеріаліста-революціонера, атеїста, безбожника, ворога церкви [1; 2; 5]. Подібні твердження односторонні, оскільки вони не достатньо обґрунтовані і викликані обставинами ідеологічної кон'юнктури. В радянську епоху дослідники світогляду І. Франка приділяли значну увагу ранньому періоду творчості поета. Характеристика світогляду І. Франка, як атеїстичного виходить з аналізу окремих його творів та ігнорування інших. Для прикладу можна навести позицію академіка М. Возняка [2]. Вивчивши частину раніше неопублікованих документів з особистого архіву І. Франка, що датуються раннім періодом творчості, вчений зобразив світогляд І. Франка атеїстичним. Можливо, І. Франко не друкував цих матеріалів,